

TATAR EDEBİYATININ AZ BİLİLEN BİR TÜRÜ: MÜNACATLAR

Little Known Type of Tatar Literature: Fervent Prayers

Yrd. Doç. Dr. Alsu KAMALİEVA*

ÖZ

Münacatlar, Eski dönem Tatar edebiyatı ile Tatar Halk Edebiyatının en önemli türlerinden biridir. Uzun süre ihmal edilmesine rağmen son dönemlerde tekrar popüler olmaya başlayan münacatlar, kaynağı itibariyle din ve inanç temeline dayalıdır. Bu edebi tür, sadece sözlü Tatar edebiyatında değil, yazılı Tatar edebiyatında da yer bulmuş ve münacat türünde pek çok yazılı edebiyat örnekleri verilmiştir. Günümüz modern Tatar toplumunda ilginç bir şekilde münacatların yeniden gündeme geldiği, kayıtlara girdiği, çalınıp söylenmeye başladığı görülmektedir. Klasik anlamda konusu “Allah’a yakarış” olan münacatın, Tatar edebiyatındaki örneklerinde, sosyal içerikli konuların da işlendiği görülür. Vatan sevgisi, anne baba sevgisi, gurbet, sıla özlemi yanında, insanı öğütler, iyilik yapmaya teşvik gibi tavsiyeler de Tatar münacatlarında işlenmiştir. Tatar şiirinin genel yapısında dörtlükler kullanılmasına rağmen münacatlar, genel formatına uygun olarak beyitler şeklinde düzenlenmiştir. Kafiye olarak ise az da olsa aruz kullanılmasına rağmen yaygın olarak hece vezni kullanılmıştır. Kökeni insanlık tarihi kadar eski olan münacat türünün, Tatar Edebiyatındaki yeri ve önemi araştırmacılar için yeni bir heyecan kapısı olarak aralanmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler

Tatar Halk Edebiyatı, yakarış, popüler kültür, iyiliği teşvik ve tavsiye, hece vezni, beyit.

ABSTRACT

Fervent Prayers can be regarded as one of the most important types of Tatar Folk Literature. Although fervent prayers are considered one of the most important types of the old Tatar Folk Literature they were neglected for a long time and they have started to become popular again nowadays. This sort of literature which is based on religion and beliefs has a significant place and many written examples in Tatar Literature. In today's Tatar society, it is observed that fervent prayers have become a current issue and they have been recorded, played, and sung. It is also seen that fervent prayers the subject of which is “begging to God” in its classical meaning they also deal with some social issues in some examples. Apart from the subjects like love of country and mother – father, topics like homesickness, admonitions and suggestions for doing kindness are handled in Tatar fervent prayers. Although there are four lines in the structure of the Tatar poems in general, fervent prayers are arranged in verse style. Although aruz measure is rarely used for rhyme, syllable rhythm is widely realized. Fervent Prayers the origins of which dates back to the history of humanity have become a new field for the researchers who would like to conduct researches on the importance and place of this type in Tatar literature.

Key Words

Tatar Folk Literature, begging, popular culture, advice, syllable rhythm, verse.

Giriş

Tatar Edebiyatı üzerine yapılan araştırmalarda özellikle Halk Edebiyatı ürünleri incelenirken, münacatlar, çok sayıda eser verilen ama her nedense üzerinde pek fazla ciddi araştırmalar yapılmamış bir tür olarak karşımıza çıkar. Tatar Halk lirik edebiyatının bu türü akademik ve entelektüel kamuoyunun dikkatinden uzak kalmıştır (Minnullin, 2000:109; Bakirov, 2008:300).

Sebebini, geride bıraktığımız yasağcı ve baskıcı dönemin din ve inanç temelli yaklaşımlara karşı ortaya koyduğu genel tavırda aramız gereken ihmalin ardından günümüz Tatar toplumunda münacatlar, Tatar Halk Edebiyatının en popüler türlerinden biri haline gelmiştir. Bugün gazete ve dergilerde, hatta özel kitap ve araştırma yayınlarında münacatlar basılmakta, kaset ve CD'lere okunmakta, radyo ve televizyonlarda

* Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi, alsukamal@yahoo.com

özel münacat programları yapılmaktadır. Diğer bir deyişle günümüz Tatar toplumunda münacatlar yeniden doğuş devri yaşamaktadır (Bakirov, 2008:301).

Münacat Türünün Tarihi Gelişimine Kısa Bir Bakış

Bilindiği gibi münacatlar, dünya coğrafyasında folklorun çok uzak ve çok derinden gelen bir türüdür. Münacat türünü sadece Tatar Edebiyatıyla sınırlamak yanlış olur. Tacik topluluğundan Eski Şarkın birçok toplumuna kadar bugünkü modern münacat türünün değişik varyasyonlarına rastlanır. Kelime anlamı itibarıyla münacat “*Yaratıcıyla gizli görüşme*”, “*yakarış*”, “*dua*” anlamlarına gelmektedir (Minnullin, 2000:109; Sadıykova, 2005:4; Şeymerdanov, 2007:37-38).

İnsanoğlu varolduğu günden beri gönlünün derinliklerinde gizlediği sırlarını, düşünce ve niyetlerini, kendi inançları çerçevesinde yaratıcı olarak kime inaniyorsa, O’na açıp ondan yardım, merhamet dilemiş, sıkıntılı zamanlarında üstesinden gelemediği problemlerinin çözümü için ona yalvarmıştır. Bu tarihsel yaklaşım bugünkü münacat türünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Bakirov, 2008:307).

Birçok ilim adamı münacatların kökeni ve müstakil bir halk edebiyatı türü olarak şekillenmesini İslam’dan evvelki devirlere bağlar. Münacatların çok eski bir devirden geldiğinin bir başka delili de Şark eposunda ve taş yazma edebiyatta bu türe benzeyen birçok örneğin bulunmasıdır (Hösnullin, 2001:III).

Tarihi sürecin ışığında İslam tabanlı Türk Edebiyatına bakıldığında münacat türünün Türk coğrafyasının her tarafında çok yaygın bir edebi tür olarak kullanıldığını tespit etmek mümkündür. Yaygın olarak Halk Edebiyatının bir türü olarak karşımıza çıkan münacat,

geçmiş dönemlerde entelektüel kesimin de sıklıkla müracaat ettiği bir edebi tür olarak kullanılmıştır. Modern edebiyat araştırmalarında Tekke ve Zaviye edebiyatı olarak bilinen dini içerikli edebiyatta münacat türünün birçok ölümsüz örnekleri verilmiş, Osmanlı coğrafyasında aydın edebiyatı olarak bilinen Divan edebiyatında da birçok münacat kaleme alınmış ve günümüze kadar taşınmıştır.

Tatar Halk Edebiyatında Münacat Türünün Yeri ve Önemi

Bu makalemiz Tatar Halk Edebiyatının en geniş yelpazesini oluşturan ve en canlı örneklerinin verildiği münacat türünü geniş kapsamlı olarak anlatmaya yetmeyeceğinden (,) konuyu sadece ana hatlarıyla özetlemek durumundayız.

Bilindiği gibi halk edebiyatı ürünleri geneli itibarıyla sözlü edebiyat kültürü ürünlerinden oluşur. Halkın kendi duyuş ve düşünüşünü, acı ve kederini, hayat tecrübelerini, yüreğinin sıcaklığında eriterek oluşturduğu bu edebî ürünler, toplumsal birikimin bir sonraki kuşağa aktarılmasında da çok önemli bir görev üstlenir. Her halkın manzum eserlerinin kendine has özellikleri olduğu gibi Tatar Halk Edebiyatının da kendine has özellikleri vardır. Yıllar boyu yazılı ve kayıtlı belgelere girmesi yasaklanan, araştırmalara konu edilemeyen, antolojilerde yer verilmeyen münacatlar, Tatar halkının yüreğinin derinliklerinde sakladığı manevi zenginliklerinde ifade ettiği manzum ürünler olarak özenle bugüne kadar varlığını sürdürebilmiştir. Söylenişi itibarıyla akılda kalması, ezberde tutulması çok kolay olan münacatlar, Tatar halkının gönlünde acılarını, kederlerini, inanışlarını seslendirdiği lirik ürünler olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu yönleriyle münacatlar Tatar Halk Edebiyatının bütünlüğü içerisinde gerek ürün zenginliği, gerek içeriği ve taşıdığı

sanat değeri, gerekse toplum üzerinde yarattığı etki itibarıyla çok önemli bir yere sahiptir. Bu münacatlardan birkaçım Türkiye Türkçesine aktararak¹ aşağıda sunuyoruz.

Şekil açısından Tatar Münacatları

Geleneksel Tatar Edebiyatı incelendiğinde manzum eserlerin daha çok *dörtlükler* şeklinde dizildiği görülür. Ancak münacat türü, bu geleneksel dizilişin aksine “*beyit*” olarak söylenmiş ve yazılmıştır. Genellikle *yedi beyitten* oluşan münacatların zaman zaman *üç* veya *on bir beyitten* oluşmalarına da rastlanır. Münacatların beyitlerinin genellikle kendi içinde kafiyelendiğini, son beytin ise çoğu zaman *Allah’a yakarış* ifadesiyse son bulunduğunu görürüz.

Ya Rabb'im Yardım et!

Ya Rabb'im, yardım et darda kalan kuluna.
Sıkıntılardan azatlık ver mümin olan kuluna

Ya Rabb'im, ver Allah'ım, hepimize yardımını.
Ya Rabb'im, zorlukta bırakma cümlemizin bahtını.

Ya Rabb'im, ver Allah'ım, hepimize sükünets
Tarlada ekilen tohuma ver Allah'ım bereket.

Ya Rabb'im, ver Allah'ım, şifalı yağmurları,
Rızıklarını bol eyle, geçir huzurla ömürleri.

Biz bu dünyadan gideriz, dar kabirlere gireriz,
Rahim olan sensin, ya Allah, orda neler görürüz?

Dar kabirde, dar yerde, gelecek Münkir Nekir'den,
Günahları af eyle, ya Allah, esirgeme rahmetinden.

Münacatım size olsun, sevapları bize gelsin,
Buna “amin” diyen kullara rahmetini ver ya Allah.

İ Hodayım, teüfik bir!

İ Hodayım, teüfik bir sin naçar bulgan bendeñe.
Zur borçlularğa duçar itme m'ömin bulgan bendege

İ Hodayım, bir Hodayım, barçabızğa teüfikni.
İ Hodayım kim – hur itme barçabızñıñ behtëni.

İ Hodayım, bir Hodayım, barçabızğa tınıçlık
Basuda çeçken aşılkka bir Hodayım uñışlk.

İ Hodayım, bir Hodayım, şifalı yağurlarını,
Rızıklarını kiñ kıylp, ütker sin gömërlernë.

Bëz bu dünyadan kiterbëz, tar kebërlerge kererbëz.
Rehim kıylğılı sin, Teğalalla, anda niler kürërbëz?

Tar kabërde, tar cirlerde Mönkir Nekir kilgende,
Gönahlarını ğafu eylep, rehim kıyl sin, Teğalalla.

Mönecetëm sëzge bulsın, kabulları bëzge bulsın,
Monı işëtkëç “amin” diyëp, rehmetsin sal, Teğalalla.²

Türk edebiyatının klasik münacat özellikleri Tatar münacatlarında da görülür. Tipik bir örnek olarak seçtiğimiz bu metnin nazım biçimi beyittir. Kafiye (-a -a, -b-b, -c-c, -d-d, -e-e, -f-f ve -x-f) şeklindedir. Bu özellikler Türk divan edebiyatı kafiye şekline son derece uygundur.

Burada edebî inceleme açısından dikkat çekeceğimiz en önemli husus, Klasik Türk edebiyatında münacat türünde vezin olarak *aruz* kullanılırken bu örnekte de görüldüğü gibi Tatar münacatlarında *hece vezni*nin kullanılmasıdır.

Aslına uygun olarak aktarmaya gayret ettiğimiz Türkçe metinden kolaylıkla anlaşılacağı üzere bu münacatta Allah'a samimi bir yakarış söz konusudur. Çok sıcak ve samimî bir dille Allah'a yalvarılmakta, “*darda kalan her kuluna*” Allah'tan yardım istenmekte, “*tarlada ekilen tohuma bile bereket*” dilenmektedir. Münacatın bütünlüğü dikkate alındığında tabir yerinde ise “*bireysel bir menfaat temininden*” ziyade “*herkes için bir şeyler dilenmekte*”, genel ifadelerle dua edilmektedir. Konu ve işleniş şekli de *klasik münacat örgüsüne* son derece uygun görünmektedir.

Daha çok sözlü edebiyat ürünlerinden olan münacatların, dönemine göre sade ve kolay, akılda kalabilecek kelimelerle kurulduğu, konusu itibarıyla değişmek kaydıyla yer yer *Arapça* ve *Farsça* kelimelerin de kullanılabildiği görülür. Nitekim yukarıdaki örnekte son derece sade ve anlaşılır bir dil kullanılmasına rağmen, *etkileyici ve akıcı bir üslup*

yakalandığı, bunun yanı sıra, “*Hoday, rızık, duçar, rehim, Tegalla, amin*” gibi Arapça ve Farsça kelimelere de yer verildiği görülür.

Şunu İstiyorum Bir Allah’tan.

Ey kardeşler, Allah size, dünyada bol varlık versin, Ahrette cennet versin bunu diliyorum Allah’tan.

Atan, Anan razı olsun, çocuklarda hürmet olsun, Karın da itaatli olsun bunu diliyorum Allah’tan.

Rızkın kutsaldan olsun, helal mallar dolup dursun, Tövbelerimiz kabul olsun bunu diliyorum Allah’tan.

Şunu sorıym ber ħodaydan

Ey, kerdeşler, Hoday sêzge, dönyada kiñ devlet birsen, Ahirette cennet birsên şunu tēlim bē ħodaydan.

Atañ anañ razıy bulsın, balalarda teufık bulsın, Hatımñ da itağetlē bulsın şunu sorıym bē ħodaydan.

Kesēbēn izgēden bulsın helel mallar tulıp torsın Tevbelerēbēz kabul bulsın şunu sorıym bē ħodaydan.³

Bu münacatı da daha sade ve basit bir dille yazılmış olması ve günümüzde çok yaygın olarak bestelenip söylenen bir örnek olması sebebiyle seçtik. Görüldüğü gibi samimi bir dille bile “Allah’a yakarış” gibi görünen bu münacatta aslında insanlar hakkında iyilik dilenmektedir. Metinde, Tatar insanının temiz yüreğine, bir başkası için ne kadar iyi niyetler taşıyıp olumlu düşünceler besleyebileceğine vurgulanır.

Tatar Edebiyatındaki münacatları hece vezninin değişik duraklı varyasyonlarıyla görmek mümkündür. İlk örneğimizde şekil incelemesi yapıldığı için makalemizdeki diğer örneklerde şekil incelemesine girilmeyecektir. Aruz vezninin Tatar Edebiyatında kullanılış şekli ayrı bir araştırma konusudur.

Tatar Edebiyatı Münacatlarının da Konular

Tatar Halk Edebiyatının en önemli manzum türlerinden olan münacatlar

yukarıda da belirtildiği gibi bu türün ana konusu olan Allah sevgisi, Allah’a yalvarış ve dua konularını içerir. Ancak yaptığımız incelemelerde, münacatlarda bu konunun dışında üç temel konunun daha işlendiğini görürüz⁴.

1. Vatan-memleket, sıla hasreti

Bu tür eserlerin esas muhtevasını onların şiir şeklinde yankılanan adlarından da anlamak mümkündür: “*Ayrıldım İllerimden*”⁵ “*Vatanım Uzak Kaldı*”, “*Gurbete Giden Adam Münacatı*” vs. (Hösnullin, 2001:XIII).

Ayrıldım Vatanımdan

Münacatım size olsun, eşim dostum dua etsin, Duaları kabul olsun firak oldum kardeşlerden.

Ki yaprak genç ömürmüş, dalları çocuk imiş, Ayrılmak bir bela imiş, ayrıldım kardeşlerden.

Hey ağaç yaşın çok mu, dökülen yaprakların çok mu?
Benim gibi hasretin yok mu, diye sorayım ben onlara.

Ağaç başındaki kuşun geçer ömrü zikir ile,
Benim aziz ömrüm geçer türlü fikir ile.

Baba desem, ağrır başım, ana desem, dökülür ya-
şım,
Gurbet ellerde, yalnız başım, ayrıldım kardeşlerden.

Çıkıp bakayım ben aylara on beşi gelince,
Kavuşmak zor imiş, uzak illere gidince.

Her zaman öter cik-cık-cık yerinden ayrılmış bül-
bül,
Toprağı çirkin, suyu tatsız, ayrıldım vatanımdan.

Sabredeyim, sabredeyim, sabretmeyip ne edeyim,
Sabırsızlık şeytan işi, sabırlar çekmek gerek.

Kişi halini kişi bilmez, yanar bağrım, ateşi sönmez.
Özlemekten insan ölmez, eceller vermesin bana.

Ayrıldım İllerimden

Mönetcēm sêzge ulsın, dusım-işēm doga kılsın,
Dogalar kabul bulsın, firak buldım tugannardin.

Ki yafrak yeş gomēr iken, botakları bala iken,
Ayrılmak bēr bela iken, firak buldım tugannardin.

Ey ağaç, yesēn küpmē, tügēlgen yafragın küpmē?
Benēm tik sağışın yukmı, diyēp sorıym ben alardin.

Ağaç başındağı koşnıñ üte gomērē zikēr bēlen,
Benēm gaziz gomērlerēm uza türlē fikēr bēlen.

Ata disem - avırıy başım, ana disem - tügēle yeşēm,
Çit illerde - yalgız başım, ayırıldım tugannardin.

Çıgıp karıym ben aylarga tamam unbişē citkeçtēn;
Kavişular çitēn iken, yurak illerge kitkeçtin.

Hamam sayrıy ki gil-gil-gil, cirēndin ayırılğan bılıbıl,
Cirē yemsiz, suvı temsēz, ayırıldım illerimdin.

Sabır itim, sabır itim, sabır itim - nihel itim,
Sabırsızlık - şaytan figülē, sabırlar iterge kirek.

Kişi helin kişi bēlmes, yana beğrēm-utı sünmes.
Sagınmaktin keşē ülmes, eceller birmesin beña.⁶

Görüldüğü gibi münacat türünde bir eser olmasına rağmen bu örneğimizde “vatan hasreti” işlenmektedir. Memleketinden ayrılarak gurbete gitmenin zorlukları, sıla özlemi, aile ocağına duyulan hasret bu münacatın ana temasını oluşturmaktadır.

2. Ana ve çocuk ilişkisi, anasından zamansız ayrılan çocuğun, daha çok da ananın hasreti ve kederi

Bu tür münacatların isimleri de çok şey ifade eder: “Uzak Kaldı Aziz Yavrum”, “Çocuklarım Çıkmaz Akıldan”, “Yavrucağı Sana Sözüm”, “Yalnız Ana” vs. (Minnullin, 2000:112; Sadıkova, 2005:5; Hösnullin, 2001:XIII).

Çocuklarım Çıkmıyor Akıldan

Yusuf kitabı ezgisiyle ile ben türkü söylerim,
Sabah kalkıp saçlarımı ben tararım,
Yüksek dağa koşup çıkıp ben bakarım,
Görünmez mi aziz çocuklarım deyip.

Hiç durmadan yaş döker iki gözüm,
Sarı yaprak gibi oldu benim yüzüm,
Sizin ile aynı köyde olsam kendim,
Hasretim birçoğu biter idi.

Hiç olmazsa, çıkıp bakarım ben aylara,
Çocuklarım dolaşır diye nerelerde.
Onlar da, derim bakar mı ki bu aylara,
Onları düşünüp halsiz girerim artık.

Çocuklarım için parçalanıyor canım,
Geceleyin yatsam karışır düşlerim.
Uyanınca yalvarırım ben kadere,
Kavuştur çocuklarım ile derim.

Olmaz artık keyfim benim hiç de,
Nice hasret ateşi yanar benim içimde.
Sırdaşım yok, akıl verenim yok, yalnız başım,
Bu başlarım yine neler görür artık.

Kaç gündür otururum tek başıma,
Sıla hasretiyle geçiyor tüm hayatım.
Yavrusundan ayrılmış kazlar gibi
Gecem gündüzüm hüznüle geçer artık.

Kaygı, hasret çekmişlerin gönlü yanar,
Kaygı hasret çekmeyen oyun sanar;
Kimin eteğine düşse, onunki yanar,
Ayrılık ateşi hiç alevsiz yanar artık.

Balalarım Çıkmıy İsten

Yosıf kitap köyē bēlen min köylimen,
İrte torıp çeçlerēmñ min tariymın,
Biyēk tauga yöğērēp mēnēp min karıymın,
Kürēnmesñ gaziz balalarım diyēp.

Hiç tuktausız yeş tügedir ikē küzēm,
Sarı yafrak kēbēk buldı benēm yözēm.
Sēznēñ bēlen bir avılda bulsam üzēm,
Hesretēmññ bik kübēsē bēter edē.

Hiç te bulsa çıgıp karıym min aylarga,
Balalarım yöri iken dip kaylarda.
Alar da, dim, karıy miken şuşı aylarga,
Aların uylap helsēz bulup kērem indē.

Balalarım öçen özēle eçkeylerēm,
Kiçēn yatsam bolganadır tōşkeylerēm.
Uyanam da yalınamın min tekdirge,
Kaviştirgil balalarım bēlen dimēn.

Küterilmi küñēllerim minēm hiç te,
Niçe hesret utı yana minim eçte.
Sērdeşēm yuk, kiñeşçēm yuk, yalgız başım,
Bu başlarım tagın niler kürēr indē.

Nēçe köndēr utramın yalgız başım,
Yamansulap, cirsēp üte bar vaktım.
Bebkesēnnen ayırılğan kazlar kēbēk
Könēm-tönēm yamansulap üte indē.

Kaygı-hesret kürgennernēñ beğri yanar,
Kaygı-hesret kürmegeni uyinga sanar;
Kēmnēñ iteğēne tōşse - anıkı yanar,
Fırac utı hiç yalkınsız yanar indē.⁷

Bu örnekte de yavrularından ayrı kalan bir annenin çocuklarına duyduğu

özlem anlatılmaktadır ki, günümüz Tatar halk edebiyatında bu türden çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür.

3. Ömür, yaşama ve ölüm hakkındaki düşünceleri içeren felsefi karakterli münacatlar

Bu tür münacatlarda da eser başlıkları, eserin muhtevasını açıklar niteliktedir: “Geçer Ömür”, “Esme Rüzgar”, “Aydın Dünyayı Görüp Doymadım”, “İbret Alınız!” vs. (Sadıkova, 2005:6).

İbret Alınız!

Gözümü açarsam, gözlerim yorulur,
Tüm kardeşlerim dünyada kalır.

Kur'an'lar okuyup, uğurlayın,
Siz de gidersiniz, ibret alınız!

Karanlık mezarda görmez gözlerim,
Dua ediniz – size sözlerim.

Dünya malları hepsi kalacak,
İbadet edersen, birlikte gelecek.

Bu sözlerime kulak kabartın,
Gelecek hâl diye, ibret alınız.

Kara yerlere, soğuk mezarlara
Girilseydi Cuma günlerinde!

Gıybret Alınız!

Küzümnü açsam, küzlerem tala,
Barça kardeşler dünyada kala.

Kor'enner ukıp, ozatıp kalınız,
Söz de barırsız, gıybret alınız!

Karañğı gürde kürmes küzlerem,
Doga kıyılığız – sêzge süzlerem.

Dönya malları bar da kalaçak,
Gıybadet kıyılmañ, berge baraçak.

Bu süzlereme kolak sağız,
Kileçek hel dip, gıybret alınız!

Kara cirlerge, salkın gürlerge
Kêresê idê comga köñnerde!⁸

Başlıklarından da anlaşıldığı gibi bu son türdeki münacatlar, günlük ha-

yatın, insan ömrünün düşünsel olarak yorumlandığı eserlerdir. Örneğimizde de bu tema açıkça görülmektedir.

Tatar Halk Edebiyatı manzum türlerinden olan münacatların, genellikle yazarı belli değildir. Sözlü ürünler olan bu eserler anonim olarak ağızdan kulağa yayıla gelmiş ve günümüze kadar birçoğu varlığını korumuştur. Babaannelerden, ninelerden duyulup işitilen münacatlar, yeni kuşaklara bu şekilde aktarılmıştır. Bu cümleden olarak uzun olmasına rağmen akıllarda kolaylıkla kalabilen aşağıdaki münacatı dikkat çekici bir örnek olarak sunalım:

Birdir Allah'ım Benim

İnadım ben Allah'a, Allah'ın varlığına,
Allah'ın birliğine - birdir Allah'ım benim.

Bir Allah'ım kadirsin sen, sensin her şeyi var eden,
Herkesi rızkı veren - birdir Allah'ım benim.

Allah ölmez hep vardır, Allah'ın ölümü yoktur,
Gücünün büyük sonsuzluktur -birdir Allah'ım benim.

Benzerin de yok senin, suretin de yok senin
Oğlun kızın yok senin -birdir Allah'ım benim.

Sen kimseden doğmadın, kendin de doğurmadın,
Sen bu işten pak oldun -birdir Allah'ım benim.

Allah'ım sözü Kur'an, peygamberlere gelmiş,
Bize o Kitap olmuş -birdir Allah'ım benim.

Varlığı kendindedir, hiç kimseden değildir,
Öz özünden olmuştur -birdir Allah'ım benim.

Allah'ımın varlığına, evvel ahir yok ona,
Şirk koşulmaz ona -birdir Allah'ım benim.

Her şeyi bilirsin sen, her şeyi de görürsün,
Sesini işitirsin -birdir Allah'ım benim.

Sen her şeyi dilemiş, her dilediğin olmuş,
Dilemezsen olmamış -birdir Allah'ım benim.

Allah'ım, sen, teksin, birsin, yoktur ortağın senin,
Yoktur eşitin senin -birdir Allah'ım benim.

Bu dünyanın her işini, iyisini, kötüsünü
Kadere yazdın tümünü -birdir Allah'ım benim.

Allah'ım, sen büyüksün, melekleri yaratan sen,
Peygamberler yaratan -birdir Allah'ım benim.

Kitaplar gönderdin sen, doğru yolu bildirdin sen,
Kendine çağırдың sen -birdir Allah'ım benim.

Rabb'im Allah'tır benim, dinim İslam'dır benim,
Kıblem Kâbe'dir benim -birdir Allah'ım benim.

Ol Muhammet Mustafa - peygamberimdir benim,
Şefaataçımdır benim, birdir Allah'ım benim.

Adem'dir benim atam, Havva'dır benim anam,
Milletimdir İbrahim, birdir Allah'ım benim.

Dünyadan gideceğim, kabire gireceğim,
Orda dirileceğim -sen yardım ver, Allah'ım.

Münkir Nekir geldiğinde, Rabb'imi sorduğunda,
Ne hal olur bu demde - sen yardım ver, Allah'ım.

Kabirden kopacağım, mahşere varacağım,
Hesabım vereceğim hafif kıl sen Allah'ım.

Amellerim ölçerler, her işimi sorarlar,
Sırat'a da sürürler -kolay geçir, Allah'ım.

Yine bunlardan başka peygamberim ne dese,
Allah'ım ne gönderse - inandım ben Allah'a.

Tamamını hak bildim, hepsini kabul kıldım,
Gönülden iman ettim, sen kabul kıl, Allah'ım.

Bërdër Allahım benim

Inandım min Allaga, Allanıñ barlığına,
Allanıñ bërlegëne – bërdër Allah'ım benim.

Bër Allahım, üzëñ sen hernessenë bar itken,
Herkëmge rizık birgen – bërdër Allahım benim.

Ul Allahım tërëktër, aña ülmek hiç yuktır,
Köçenëñ çiğë yuktır - bërdër Allahım benim.

Ohşasıñ da yuk senëñ, suretëñ de yuk senëñ
Uğhñ kızın da yuk - bërdër Allahım benim.

Sin hiçkëmden tumadıñ, üzëñ de tudırmadıñ,
Sin bu eşten pek buldıñ – bërdër Allahım benim.

Allahım süzë Kor'en, peygamberlerge kilgen,
Bëzge ul kitap bulgan - bërdër Allahım benim.

Barlığı üzënnender, hiç kimseden tügelder,
Üzlegëdin bulgandır bërdër Allahım benim.

Allahımın varlığına, evvel añır yuk aña,
Betü defı yuk aña – bërdër Allahım benim.

Bar nersene bëlërsenë, her nersene kürërsenë,
Tavışın işëtërsenë – bërdër Allahım benim.

Bu dönyanın her işin, yañışın hem yamanın
Aldın yazdıñ sin barın – bërdër Allahım benim.

Sin, Allahım, üzëñ sen ferëşteler yaratkan,
Peyğamberlëk yaratkan - bërdër Allahım benim.

Bu dönyanın her işin, yañışın hem yamanın
Aldın yazdıñ sin barın – bërdër Allahım benim.

Sin, Allahım, üzëñ sen ferëşteler yaratkan,
Peyğamberlëk yaratkan - bërdër Allahım benim.

Kitaplar kündërdën sen, tuğrı yul bëlërdën sen,
Üzeñe çakırdıñ sen - bërdër Allahım benim.

Rabbım Alladır benim, dinim islamdır benim,
Kıyblam keğbedër benim - bërdër Allahım benim.

Ul Mõhemmet Mostafa – peygamberëmdër benim,
Şafägätçëmdër benim, bërdër Allahım benim.

Ademdër benim atam, Havadır benim anam,
Milletëmdër İbrahim, bërdër Allahım benim.

Dönyadin kiteçegëm, keberge kereçegëm,
Anda tërëleçegëm - sen yerdem bir, İlahım.

Mönkir Nekir kergende, Rabbñ këm dip soraganda,
Ni hel bulır şul çakta – sen yerdem bir, İlahım.

Keberden kubaçağım, meşerge baraçağım,
Hisabım bireçegëm ciñel kuygıl, İlahım.

Gamellerëm ölçerler, her eşimdın sorarlar,
Sıratka da sorärlär – ciñel kiçër, İlahım.

Yene bolardın başka peygamberëm ne eytse,
Allahım ne kitërse – inandım men Allaga.

Barçasın hak dip bëlëdem, hemmesën kabul kıldım,
Çın küñëlden işandım, sin kabul kıl, İlahım.⁹

Görüldüğü gibi çok uzun bir metin olmasına rağmen bu münacat Tatar yaşlı kadınlarının dilinden düşmemekte, pek çok Tatar kadını bu münacatı ezbere okuyabilmektedir. Dilinin akıcılığı, metnin sadeliği ve duygusallığı bu uzun münacatın hatırdaki kolayca kalabilmesini sağlamıştır.

Buna karşılık yazanı ve söyleyeni belli olan edebi değeri daha yüksek yazılı edebiyat ürünü olan münacatlar da bulunmaktadır.

Sonuç

Genel olarak münacat türü Tatar Halk Edebiyatının varlığını günümüze kadar koruyabilmiş özel türlerinden birisidir. Münacatların merkezinde hemen hemen her zaman insanın kaderi, onun da ötesinde insanın hayat yolunda karşılaştığı facialar; kaygı ve hasretleri, kederleri, gözyaşlarıyla ıslanmış günleri, ayları ve yılları vardır. Bu bakımdan münacatlar, Tatar Halkının duygu ve düşüncesini anlayabilmek için çok önemli bir araştırma kaynağıdır. Çünkü her münacatta derin bir duygulanış ve kendi içerisinde tutarlılığı olan çok önemli bir inanış ve felsefe vardır. Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi münacatlar, Tatar insanının en kutsal duygularından söz ederler. Allah sevgisi ve yakarış, vatan ve memleket hasreti, ana ve çocuk ilişkisi, insan ömrü, ölüm ve hayat, Tatar toplumunda genellikle münacatlarda dile getirilmiştir. İşte belki bu sebeple münacatlar daha fazla ileri yaştaki kişilerin, ayrıca kadınların gönlünde saklanmaktadır. Münacatlarda sıklıkla derin anlamları olan soru cümleleri, geleneksel epik klişeler, oturaklı sözler ve cümleler ön plândadır. Yıllar boyu ideolojik baskılar yüzünden yeteri kadar üzerinde durulamayan münacatlar, Tatar Halk Edebiyatında bakir bir alan olarak araştırmacıların karşısında durmaktadır.

NOTLAR

- 1 Bu çalışmadaki aktarılmış münacatların bazılarında (*Ayrıldım Vatanımdan, Çocuklarım Çıkıyor Akıldan*) Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan kitapta da yer verilmiştir. Farklı versiyon. *Edebiyat:Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*-Tatar Edebiyatı 17-18-19 c.- Tatar Halk Edebiyatı. <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFFOBAEEC8E5E222445EE9FC1962A0296C>, 15 Mart, 2009
Ancak benim bu çalışmamdaki örneklerin ta-

- 2 mamı Türkiye Türkçesine tarafımdan aktarılmıştır.
- 2 Urmançe, F.H, Minnullin K.M *Tatar halk ıcatı*. Hrestomatiya. Kazan. "Megarif" Kitap Neşriyatı. 2005, s.335.
- 3 Urmançe, F.H, Minnullin K.M. 2005, s.342.
- 4 Hösnullin K. münacatları on ayrı konu olarak incelemiştir.
- 5 Urmançe F.H, Minnullin K.M. *age*. 2005, s.42.
- 6 Urmançe F.H, Minnullin K.M. *age*. 2005, s.342
- 7 Urmançe F.H, Minnullin K.M. *age*. 2005, s.347.
- 8 Hösnullin, Kotdüs *Mönecetler hem beyitler*. Kazan. "Rannur" kitap neşriyatı, 2001, s.475.
- 9 Urmançe, F.H, Minnullin K.M 2005, s.338-340.

KAYNAKLAR

- Bakirov M.H. *Tatar folklorı*. "Megarif" Kitap Neşriyatı. Kazan, 2008.
- Hösnullin Kotdüs. *Mönecetler hem beyitler*. "Rannur" Kitap Neşriyatı, Kazan, 2001.
- Minnullin K.M, Kelimullin C.H., Urmançe F.İ. *Tarih mēn de sigēz yōz de*. Beyētler. Mönecetler. Kazan, "Megarif" neşriyatı, 2000.
- Sadıykova A.H., Kadiyrov R.M., Kasıymova R.M. *Mönecetler*. Kazan, Tatarstan Kitap Neşriyatı, 2005.
- Şeymerdanov R.H, Huciahmetov E.N. *Tatar Milli Pedagogikası*, Kazan, "Megarif" neşriyatı, 2007
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*. Tatar Edebiyatı. c. 17-18-19 Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.
- <http://www.kultur.gov.tr/> 12 Mart 2009.
- Urmançe F.H, Minnullin K.M. *Tatar halk ıcatı*. Hrestomatiya. Kazan. "Megarif" Kitap Neşriyatı. 2005.
- Urmançe F.H. *Tatar halk ıcatı*.Kazan. "Megarif" Kitap Neşriyatı. 2005.